शाश्वत विकास ध्येये व स्थानिकीकरण

डॉ मल्लीनाथ कलशेट्टी, भाप्रसे (से.नि.)
उपमहासंचालक तथा संचालक, राग्राविसं

सशक्त पंचायत सतत् विकास

सशक्त पंचायत सतत् विकास

शाश्वत विकास उद्दीष्ट्ये
(Sustainable Development Goal)

विकास म्हणजे :

- लोकांच्या व ठिकाणांच्या सामाजिक व आर्थीक स्थितीत सुधारणा होणे
- गरिबी, शिक्षण, आरोग्य आणि रोजगार यांच्यावर लक्ष केंद्रीत करणे
- सोयी व सुविधा, निवारा, पाणी आणि स्वच्छता आदी मुलभूत सुविधा

मानवी जीवनमान ऊंचावण्यासाठी गावातील पाणी, स्वच्छता, घरं, गरिबी निर्मुलन,उर्जा संवर्धन, आरोग्य, पर्यावरण,शिक्षण, रोजगार इत्यादीबरोबरच सर्वांसाठी न्याय,स्त्री-पुरुष समानता यांच्याआधारे गावाचा विकास मोजला जातो

8 व्या पंचवार्षिक योजनेपासून (1992) भारत सरकारने ‘ मानवी विकास‘ हे सर्व नियोजनांचे अंतिम लक्ष्य म्हणून स्वीकारले. 73 व 74 व्या घटना दुरुस्तीने स्थानिक स्वराज्य संस्थांना बळ दिले.

जगभरातील 193 देशांनी एकत्र येवून संयुक्त राष्ट्रांच्या नेतृत्वाखाली शाश्वत विकास उद्दीष्ट्ये (SDG) निश्चित केली. 2030 पर्यंत गरिबी निर्मुलन, शांततेचा आनंद घेणे आणि सर्वांसाठी समृद्धी ही प्रमुख उद्दीष्ट्ये आहेत. भारत सरकारनेही यांचा स्वीकार केला आहे.

सशक्त पंचायत सतत् विकास

सर्वांना सोबत घेऊन चालण्याची वैश्विक संकल्पना

(No one leaves behind)

संयुक्त राष्ट्र संघाने शाश्वत विकासाच्या उद्देशाने जाहीर केलेल्या ‘जागतिक कार्यक्रम २०३०’ मध्ये १७ शाश्वत विकासाची ध्येये व त्या अंतर्गत १६९ साध्ये यांचा समावेश असून हा कार्यक्रम १ जानेवारी २०१६ पासून लागू झाला आहे. ‘सर्वांना सोबत घेऊन चला’ (Leave no one behind) हा या जागतिक कार्यक्रमाचा गाभा आहे.

जागतिक कार्यक्रम-२०३० ची देशात प्रभावी अंमलबजावणी करणेसाठी भारत सरकार कटीबध्द आहे. भारताची राष्ट्रीय विकास ध्येये व ‘सर्वांची योजना सर्वांचा विकास’ किंवा ‘सर्वांसोबत आणि सर्वांसाठी विकास’ ही धोरणे शाश्वत विकासाची ध्येये साध्य करण्यासाठी अनुरूप अशीच आहेत. विविध संस्था, संघटना, खाजगी क्षेत्रे, तरूण, समुदाय आणि घटकांशी समन्वयातून ही शाश्वत विकासाची ध्येये साध्य करणे निश्चितच शक्य होणार आहे.

1 गरीबी निर्मुलन
2 उपासमारीमुक्त
3 सुदृढ आरोग्य
4 दर्जेदार शिक्षण
5 लिंग समभाव
6 शुदध पाणी व स्वच्छता
7 परवडणारी उर्जा
8 सन्मानजनक रोजगारआणि आर्थीक विकास
9 उदयोगजकता, नाविण्यापूर्णक आणि संसाधने
10 विषमता निर्मुलन
11 शाश्वत शहरे आणि समुदाय
12 जबाबदार उपभोग आणि निर्मिती
13 पर्यावरण कृती
14 पाण्याखालील जीवन
15 जमिनीवरील जीवन
16 शांतता, न्याय आणि सक्षम संस्था
17 उद्दीष्टपूर्तीसाठी भागीदारी
शाश्वत विकास उद्दीष्ट्ये
SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

सशक्त पंचायत सतत् विकास

शाश्वत विकासाची 17 ध्येये

ध्येय क्र १.	सर्व स्वरुपातील सार्वत्रिक दारिद्रय (गरिबी) नाहीसे करणे.
ध्येय क्र २.	उपासमारी नष्ट करणे, अन्न सुरक्षा व सुधारित पोषण आहार साध्य करणे आणि शाश्वत शेतीला चालना देणे
ध्येय क्र ३.	सर्व वयोगटातील लोकांसाठी उत्तम आरोग्याची सुनिश्चिती करणे आणि चांगल्या जीवनमानास चालना देणे.
ध्येय क्र ४.	सर्वांसाठी सर्व समावेशक व समन्याय्य गुणवत्तापूर्ण शिक्षणाची सुनश्चिती करणे आणि आजीवन शिक्षणाच्या संधीना चालना देणे.
ध्येय क्र ५.	लैंगिक समानता साध्य करणे आणि सर्व महिला व मुलींचे सक्षमीकरण करणे.
ध्येय क्र ६.	सर्वांसाठी पाणी व स्वच्छता यांची उपलब्धता व शाश्वत व्यवस्थापन याची सुनिश्चिती करणे.
ध्येय क्र ७.	सर्वांसाठी परवडण्याजोगी, खात्रीची शाश्वत व आधुनिक ऊर्जा यासाठीच्या प्रवेशाची सुनिश्चिती करणे.

शाश्वत विकासाची 17 ध्येये

ध्येय क्र ८.	सर्वांसाठी शाश्वत सर्वसमावेशक आणि शाश्वत आर्थिक वृध्दी पूर्णवेळ आणि उत्पादक रोजगार आणि प्रतिष्ठापूर्वक काम या गोष्टींना चालना देणे.
ध्येय क्र ९.	स्थिती स्थापक पायाभूत सुविधा तयार करणे सर्वसमावेशक आणि शाश्वत औद्योगिकीकरण चालना देणे व नवनवीन कल्पना जोपासणे.
ध्येय क्र १०.	देशांतर्गत आणि देश - देशांमधील असमानता दूर करणे.
ध्येय क्र ११.	शहरे आणि मानवी वसाहती समावेशक, सुरक्षित स्थिती सापेक्ष आणि शाश्वत बनविणे.
ध्येय क्र १२.	शाश्वत उपभोग्य व उत्पादन आकृतिबंध सुनिश्चित करणे.
ध्येय क्र १३.	हवामानातील बदल व त्याचे दुष्परिणाम यांचा सामना करण्यासाठी तात्काळ कृती करणे.

शाश्वत विकासाची 17 ध्येये

ध्येय क्र १४. शाश्वत विकासासाठी महासागर, समुद्र व सागरी स्त्रोतांचे जतन व शाश्वत वापर.

ध्येय क्र १५. भुभागावरील परिस्थितीकी संस्थांचे संरक्षण, पुन:स्थापना आणि शाश्वत वापरास प्रोत्साहन देणे, वनांचे व्यवस्थापन करणे, वाळवंटीकरणाशी लढा देणे व ते थांबवणे आणि वनांचे अवनत. व वसाहतींमुळे होणारी जैवविविधतेची हानी थांबवणे व तिची भरपाई करणे.

ध्येय क्र १६. शाश्वत विकासाठी शांततापुर्ण व समावेशक संस्थांना प्रचलित करणे, सर्वांसाठी न्याय पुरविणे आणि परिणामकारक, जबाबदार आणि सर्व स्तरांवर समावेशक अशा संस्थाची उभारणी करणे.

ध्येय क्र १७. शाश्वत विकासासाठी कार्यान्वयनाच्या साधनांचे बळकटीकरण करणे आणि जागतिक सहभाग पुनर्जिवित करणे.

सशक्त पंचायत सतत् विकास

शाश्वत विकास ध्येयांच्या (SDGs) नऊ संकल्पना (थिम्स)

सशक्त पंचायत सतत् विकास
1. गरीबी मुक्त आणि उपजीविका वृद्धिस पोषक गाव
1 गरीबी निर्मुलन
2 उपासमारीमुक्त
3 सुदृढ आरोग्य
4 दर्जेदार शिक्षण
5 लिंग समभाव
6 शुदध पाणी व स्वच्छता
7 परवडणारी उ
8 सन्मानजनक रोजगारआणि आर्थीक विकास
10 विषमता निर्मुलन
11 शाश्वत शहरे आणि समुदाय
13 पर्यावरण कृती
15 जमिनीवरील जीवन
SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

1. गरिबीमुक्त आणि उपजीविका वृद्धीस पोषक गाव

गरिबीमुक्त आणि उपजीविका वृध्दीस पोषक गाव म्हणजे असे गाव, ज्या गावात गरजूंना सामाजिक सुरक्षा योजनांचे कवच असेल याची खात्री करणे. सामाजिक सुरक्षा योजनांपासून कुणीही गरीब वंचित राहणार नाही याची खबरदारी घेणे. गावातील सर्व लोकांना उपजीविका वृध्दीची आणि संपन्नता वाढीसाठी संधी उपलब्ध करुन देईल असे गाव निर्माण करणे.

दूरदृष्टी

- **गरीबी मुक्त गाव म्हणजे असं गाव, ज्या गावात सर्व समाज घटकांची भरभराट आणि वाढ होण्यासाठी आवश्यक उपजीवीका विकासाची पुरेशी साधने उपलब्ध् असतील, असं गाव ज्या गावामध्ये कुणीही मागे राहणार नाही. यासाठी सर्व समाज घटकांना सामाजिक सुरक्षितता उपलब्ध असेल. असे गाव ज्या गावामध्ये उन्नत उपजीवीकेमुळे सर्वांची प्रगती व संपन्नता वाढेल.**

सशक्त पंचायत सतत् विकास

स्थानिक उद्दिष्टे आणि लक्ष्ये

सशक्त पंचायत सतत् विकास

- उपजीविका आणि सामाजिक सरंक्षण देणाऱ्या योजनांमध्ये सर्व पात्र लाभार्थी घटकांना सामावून घेणे

- वैयक्तिक आणि सामुहिक उदयोजकतेव्दारे आर्थिक विकास आणि रोजगार निर्मिती करणे.

- **गरीब व दुर्बल लोकांना वर्षभर अनुदानित किमतीत पुरेसे अन्न् धान्य उपलब्ध करुन देणे. उदा. सार्वजनिक वितरण व्यवस्था आणि एकात्मिक बाल विकास सेवा या सारख्या योजनांचा लाभ अधिकाधिक लोकांना मिळवून देणे.**

गरीबी मुक्त आणि उपजीविका वृध्दीस पोषक गाव

स्थानिक उद्दिष्टे आणि लक्ष्ये

शेतक-यांनी शेती विषयक दर्जेदार बियाणे, जैविक खते, नवीन माहिती तंत्रज्ञानाचा अवलंब करुन आपल्या शेत जमिनीची उत्पादकता वाढविणे.

मूलभूत सेवा उदा. निवारा , पाणी आणि स्वच्छता इ. यांची पुरेशी उपलब्धता करणे.

महात्मा गांधी नरेगा योजने अंतर्गत रोजगार उपलब्ध करुन देऊन गरीबी कमी करणे.

1. गरिबीमुक्त आणि उपजीविका वृद्धीस पोषक गाव

सशक्त पंचायत सतत् विकास

ग्रामपंचायतीची भूमिका

1. सामाजिक आर्थिक आणि जाती जनगणना (SECC) आणि मिशन अंत्योदय (MA), गाव गरीबी निर्मूलन आराखडा (VPRP) सकलित माहितीनुसार अनेक अंगांनी वंचित राहिलेल्या लोकांची निवड करणे.
2. गावातील पात्र व गरजूंना सामाजिक सुरक्षा योजनेचा लाभ देणे.
3. मगांनरेगा अंतर्गत जॉब कार्डचे प्रभावी वितरण करणे.
4. सार्वजनिक वितरण प्रणाली मध्ये गरजू लोकांच्या नाव नोंदणीसाठी त्यांना मार्गदर्शन व सहकार्य करणे.
5. कौशल्यावर आधारित प्रशिक्षणातून उत्पन्न,उदयोजकता विकास आणि रोजगार वाढविणे.
6. जमिनीच्या उत्पादकतेत वाढ करणे त्यासाठी सिंचन उन्नत-सुधारित बीज, जैविक खते, शेतीचे आधुनिक नवतंत्रज्ञान, कृषि विज्ञान केंद्रे (KVKs) इत्यादींचा वापर करणे.
7. स्वयंसहायता गटांना सहायक ठरतील असे प्रशिक्षण देऊन त्यांना बचत वाढीच्या उपक्रमात सहभागी करुन घेत गटांसाठी बँक लिंकेज उपलब्ध करुन देणे.
8. GPDP निधीचे आणि उपक्रमांचे अभिसरण करण्याचे नियोजन करणे.

शाश्वत विकासाच्या संकल्पनांवर काम करण्यासाठी सहाय्यभूत ठरणारी संसाधने

सशक्त पंचायत सतत् विकास

1. महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी कायदा (मनरेगा)
2. दीनदयाळ अंत्योदय योजना- महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण जीवन्नोती अभियान (उमेद)
3. प्रधान मंत्री आवास योजना - ग्रामीण
4. राष्ट्रीय सामाजिक सहायता कार्यक्रम
5. बाजारपेठ प्रोत्साहन योजना आणि मुल्य सहाय्य योजना
6. कौशल्य विकास योजना
7. प्रधानमंत्री रोजगार निर्मिती कार्यक्रम
8. प्रधानमंत्री रोजगार प्रोत्साहन योजना
9. रोजगार प्रोत्साहन योजना
10. प्रधानमंत्री मुद्रा योजना
11. प्रधानमंत्री जन धन योजना
12 अनुसूचित जाती आणि इतर दुर्बल घटकांच्या विकासासाठी विविध कार्यक्रम
13. आदिवासी उपयोजनेसाठी विशेष केंद्रीय सहाय्य
14. दिव्यांग व्यक्तींना आवश्यक उपकरणे खरेदीसाठी सहाय्य
15. अल्पसंख्याकांच्या विकासासाठी विविध कार्यक्रम. अनुसूचित जमातींच्या विकासासाठी विविध कार्यक्रम
16. 10,000 नवीन शेतकरी उत्पादक संघांची निर्मिती आणि प्रोत्साहन
17. कृषी, फलोत्पादन, मत्स्यव्यवसाय, पशुसंवर्धन आणि अन्न प्रक्रिया विभागांतर्गत उत्पन्न वाढवणाऱ्या योजना
18. ई-श्रम पोर्टल
19.. प्रधानमंत्री कृषी संपदा योजना .

गावाला मदत करू शकणारे घटक

- आशा स्वयंसेविका
- आरोग्य कर्मचारी
- डॉक्टर
- अंगणवाडी सेविका
- शेतकरी व शेती संबंधीत घटक
- साक्षरता कर्मचारी आणि शिक्षक
- महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण जीवनोन्नती अभियान - समुह संसाधन व्यक्ती
- बँकर्स
- शासकीय विभाग आणि यंत्रणा
- ग्राम रोजगार सेवक
- सामाजिक कार्यकर्ते
- पालक शिक्षक समिती/ शाळा व्यवस्थापन समिती
- स्वयं-सहायता बचत गट
- खाजगी क्षेत्र
- बिगर सरकारी संस्था व समुह संघटना संस्था.
- स्थानिक तज्ञ व्यक्ती.

सशक्त पंचायत सतत् विकास

सशक्त पंचायत सतत् विकास

गरीबी ही गरीब माणसांनी निर्माण केलेली नसून ती मानवी क्षमतांना आपण सहाय्य करण्यास अपयशी ठरल्याने निर्माण होते.

- मोहम्मद

आरोग्य ही संपूर्ण आनंदी व समाधानाची अवस्था आहे

२. आरोग्यदायी गाव

दूरदृष्टी

सर्व वयोगटातील सर्वांसाठी निरोगी जीवन आणि आरोग्यदायी जीवन मिळत असल्याची खात्री करणे.

आरोग्यदायी गाव

सशक्त पंचायत सतत् विकास

स्थानिक उद्दिष्टे

- मुलांमधील बुटकेपणा व लुकडेपणा नाहीसे करणे.
- किशोरवयीन मुली आणि महिलांमधील रक्तक्षय आजार निर्मुर्लन करणे.
- स्वस्त, अत्यंत पौष्टिक आणि स्थानिक पातळीवर खरेदी केलेले सेंद्रिय भाज्या, फळे, अंडी, धान्य इ.चा वापर करणे.
- संसर्गजन्य रोगांसाठी प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक उपाय.
- माता मृत्यू व 5 वर्षाखालील बालमृत्यू शुन्यावर आणणे.
- सर्वांसाठी वैद्यकीय सेवा आणि आरोग्य सुविधांची तरतूद

आरोग्यदायी गाव

आरोग्यदायी गावासाठी आवश्यक घटक

पिण्याचे शुद्ध पाणी

अंगणवाडी आणि शाळांद्वारे मुले आणि गरोदर मातांसाठी पूरक पोषण

हगणदारीमुक्त, सांडपाणी,घन कचरा व्यवस्थापन आणि स्वच्छता

आरोग्य पायाभूत सुविधा/ टेलिमेडिसिन

वैद्यकीय सुविधांची उपलब्धता

निरोगी जीवन जगण्यासाठी आरोग्य शिक्षण

संपर्कासाठी चांगले रस्त्यांचे जाळे

प्रभावी सार्वजनिक वितरण व्यवस्था

ताजी फळे आणि भाज्यांसाठी परसबाग

आरोग्यदायी गाव

सशक्त पंचायत सतत् विकास

२. आरोग्यदायी गाव

ग्रामपंचायतीची भूमिका

- मुलींच्या विवाहाच्या आणि गरोदरपणाच्या वयाबाबत गावात जागरुकता निर्माण करणे.
- किशोरवयीन आरोग्य (पोषण आहार, समुपदेशन, सॅनिटरी नॅपकिनचा वापर आणि त्याची सुरक्षित विल्हेवाट)
- आई व बाळांचे संपूर्ण लसीकरण, आरोग्य तपासणी
- क्षयरोग, एचआयव्ही यासारख्या संसर्गजन्य आजारांचा प्रतिबंध आणि उपचार
- जीवनशैलीच्या बदलामुळे होणार मधुमेह, कर्करोग यासारख्या आजारांचा प्रतिबंध आणि त्यांवर उपचार
- वृध्दपकाळ सुश्रुषा तसेच महिला व बालकांना पोषण आहार पुरविणे.
- पंचायतीमध्ये आठवडयाचे २४ तास हेल्पलाईन असणे.
- आयुष (आयुर्वेद, योग, नॅचरोपॅथी, युनानी, सिध्दा आणि होमिओपॅथी) चा प्रसार आणि वापर वाढविणे.

सशक्त पंचायत सतत् विकास

खालील कार्यक्रमांचे ग्रामपंचायती सहाय्य घेऊ शकतात

राष्ट्रीय आरोग्य अभियान

मिशन इंद्रधनुष

राष्ट्रीय आयुष मिशन

एकात्मिक बालविकास सेवा योजना

प्रधानमंत्री मातृ वंदना योजना.

पोषण अभियान.

राष्ट्रीय एड्स नियंत्रण कार्यक्रम

स्वच्छ भारत मिशन (ग्रामीण)

राष्ट्रीय आरोग्य संरक्षण योजना (आयुष्यमान भारत)

राष्ट्रीय क्षयरोग निर्मूलन कार्यक्रम

राष्ट्रीय वेक्टर बोर्न डिसीज कंट्रोल प्रोग्राम

राष्ट्रीय मानसिक आरोग्य कार्यक्रम

असंसर्गजन्य रोगांच्या प्रतिबंधासाठी राष्ट्रीय कार्यक्रम

राष्ट्रीय तंबाखू नियंत्रण कार्यक्रम

राष्ट्रीय पोषण अशक्तपणा नियंत्रण कार्यक्रम

राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम

जननी शिशु सुरक्षा कार्यकम.

सशक्त पंचायत सतत् विकास

गावाला मदत करू शकणारे घटक

- आरोग्य सेविका , आरोग्य कर्मचारी
- वैद्यकिय अधिकारी
- आशा कार्यकर्ती
- अंगणवाडी कार्यकर्ती.
- शिक्षक, विविध संबंधित विभागांचे शासकीय अधिकारी.

- बचत गट, संघ
- ग्रामस्तरीय आरोग्य , पोषण , पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती
- अंगणवाडी संनियंत्रण समिती
- समुदाय संसाधन व्यक्ती
- रूग्ण कल्याण समिती
- युवक युवती
- अशासकीय संस्था

सशक्त पंचायत सतत् विकास

सशक्त पंचायत सतत् विकास
1 गरीबी निर्मुलन
5 लिंग समभाव
बालस्नेही गाव
2 उपासमारीमुक्त
4 दर्जेदार शिक्षण
3 सुदृढ आरोग्य

मुले ही जगातील सर्वात मौल्यवान संसाधने आहेत आणि भविष्यासाठी उमेद आहे

सशक्त पंचायत सतत् विकास

दूरदृष्टी

सर्व मुले त्यांच्या पूर्ण क्षमतेपर्यंत पोहचण्यासाठी त्याचे अस्तित्व, सहभाग आणि संरक्षण या हक्काचा आनंद घेऊ शकतील याची खात्री करणे

सशक्त पंचायत सतत् विकास

बालस्नेही गाव

स्थानिक ध्येय आणि लक्ष्य

- निरोगी मुले
- १००% मुलांची शाळेमध्ये नोंदणी, उपस्थिती टिकविणे
- बालविवाहांना प्रतिबंध करणे
- **तस्करीच्या प्रकरणांना आळा**
- **१००% बालमजूर मुक्त**
- मुलांसोबत होणाऱे सर्व प्रकारचे हिंसाचार रोखण्यासाठीचे सुरक्षित वातावरण निर्माण करणे

पालक शिक्षक संघटना व शाळा व्यवस्थापन समिती दवारे शिक्षणाची गुणवत्ता सुनिश्चित करणे

दिव्यांग व्यक्तींना शिक्षणासाठी समान प्रवेश सुनिश्चित करणे

३. बालस्नेही गाव

ग्रामपंचायतीची भूमिका

- पाच वर्षाखालील सर्व मुलांना गुणवत्तापूर्ण पोषण आहार मिळत असल्याची खात्री करणे. त्यासाठी एकात्मिक बाल विकास योजना आणि आरोग्य केंद्रांच्या सेवांचे सुनियंत्रण करणे. शाळेत मुलांना मिळणारे मध्यान्ह दर्जेदार असल्याचे सुनियंत्रण करणे.
- अंगणवाडी आणि शाळेत पोषण गार्डन/परसबाग निर्माण करणे. मुलांना सर्व प्रकारचे शोषण आणि हिंसाचारापासून सुरक्षितता प्रदान करणे.
- मुलांच्या वाढीचे सनियंत्रण करण्यासाठी आरोग्य शिबिरांचे आयोजन करणे. त्यांचे नियमित लसीकरण होत असल्याची खात्री करणे. बालविवाह आणि बाल तस्करी होणार नाही याची जबाबदारी घेणे.
- सर्व मुलांना समावेशक आणि गुणवत्तापूर्ण शिक्षण मिळत असल्याची खबरदारी घेणे. मुलीचे रक्षण आणि त्यांची सुरक्षितता याबाबत खात्री करणे
- मुलांना शाळेत शुध्द व सुरक्षित पिण्याचे पाणी आणि हात धुण्यासाठी कक्ष असल्याची खात्री करणे. बालमजुरीच्या केसेस कमी करणे, बालकांचे स्थलांतरावर लक्ष ठेवणे, बाल सभांचे आयोजन करणे, विविध विकास कार्यक्रमांमध्ये बालकांचा सहभाग सुनिश्चत करणे.
- विकास कार्यक्रमात बालकांचा सहभाग वाढविण्यासाठी बालसभांचे आयोजन करणे.

सशक्त पंचायत सतत् विकास

अल्प खर्चिक व विना खर्च उपक्रम

- शिशु पोषणविषयक सदृढ बालक स्पर्धा- मेळावा आयोजित करणे.
- किशोरवयीन मुलांच्या मानसिक स्वास्थ्य आणि आरोग्यावरील कार्यशाळा आयोजित करणे.
- बालविवाह/तस्करी/मुलांवर होणारे हिंसाचार आणि अत्याचार प्रतिबंध तसेच मुलांसाठी कायदेशीर तरतूद यावर जागरूकता मोहीम. प्रभात फेरी, भित्ती पत्रके इ. उपक्रम आयोजित करणे.
- बालमजुरी निमुर्लन करण्यासाठी स्थलांतरित कुटुंबांचा आढावा घेणे.
- अंगणवाडी आणि शाळांमध्ये पोषण बागा तयार करणे
- बालसभांचे आयोजन करणे
- समाजातील दुर्बल घटकातील विद्यार्थ्यांना शिक्षण व प्रशिक्षणाची व्यवस्था करणे.

बालस्नेही गाव

शाश्वत विकासाच्या संकल्पना राबविण्यासाठी उपक्रम

सशक्त पंचायत सतत् विकास

- राष्ट्रीय आरोग्य अभियान
- पोषण अभियान
- बेटी पढाओ बेटी बचाओ
- समग्र शिक्षा
- **1098** चाइल्ड हेल्पलाइन
- माध्यान्ह भोजन योजना
- आयुष्यमान भारत (राष्ट्रीय आरोग्य संरक्षण अभियान)
- एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना
- एकात्मिक बाल संरक्षण योजना खेलो इंडिया
- फिट इंडिया चळवळ
- 15 व्या वित्त आयोगाचे अनुदान
- राज्य वित्त आयोग अनुदान
- मनरेगा
- शालेय आरोग्य कार्यक्रम
- किशोरवयीन मुलींसाठी योजना (एसएजी)
- मिशन वात्सल्य
- सुकन्या समृद्धी योजना

गावाला मदत करू शकणारे घटक

सशक्त पंचायत सतत् विकास

- पर्यवेक्षिका
- आशा कार्यकर्ती
- वैद्यकीय अधिकारी
- अंगणवाडी कार्यकर्ती
- साक्षरता कर्मचारी
- शिक्षक
- आरोग्य कर्मचारी
- पोलीस
- बाल संरक्षण अधिकारी
- आणि इतर एजन्सी, इतर विभागाचे अधिकारी, क्रीडा अधिकारी आणि संघटना

स्वयं-सहायता बचत गट आणि त्यांचे महासंघ
महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण उपजीविका अभियान समूह संसाधन व्यक्ती
ग्रामरोजगारसेवक
प्राथमिक शिक्षक संघटना , शाळा व्यवस्थापन समिती
बालसंरक्षण समिती
ग्रामआरोग्य पोषण , पाणीपुरवठा स्वच्छता समिती
स्थानिक तज्ञ
सामाजिक कार्यकर्ते स्वयंसेवी संघटना , सामाजिक संस्था

सशक्त पंचायत सतत् विकास

दूरदृष्टी: गावातील सर्व घरांसाठी वैयक्तीक नळजोडणीव्दारे मापदंडानुसार गुणवत्ता पुर्ण आणि दर्जेदार पाणीपुरवठा, शेतीसाठी आणि पाण्याच्या सर्व गरजा पुर्ण होतील इतकी मुबलक पाण्याची उपलब्धता, उत्तम पाणी व्यवस्थापन, पाण्याचा पुर्नवापर आणि पुर्नभरण याव्दारे जल परिसंस्था जतन करणे.

पाणी जीवनासाठी आवश्यक आहे

घरगुती उपक्रम

सामाजिक संस्था शाळा/आरोग्य केंद्रे

कृषी आणि संलग्न उपक्रम

कार्यात्मक शौचालये – सार्वजनिक/बाजार ठिकाणी

उद्योग

घरांमध्ये कार्यात्मक शौचालये

स्वच्छता

सशक्त पंचायत सतत् विकास

स्थानिक उद्दिष्टे आणि लक्ष्ये

1. सर्वांसाठी पुरेसे स्वच्छ पाणी आणि पिण्यायोग्य पाणी सुविधांची उपलब्धता

2. 100% हागणदारी मुक्त गाव करणे.

3. गावांमध्ये स्वच्छता सुविधा उपलब्ध करून देणे.

4. सांडपाणी प्रक्रिया आणि शुद्धीकरणावर यंत्रणा विकसित करणे.

5. भूजलसाठा व पातळी वाढविणे, आर्सेनिक व फ्ल्यूराईडमुळे पाणी दूषित होणार नाही, पाऊस पाणी संकलन आणि भूजल पुनर्भरण यावर लक्ष देणे.

6. नैसर्गिक संसाधनांच्या संवर्धनाद्वारे परिसंस्थेचे रक्षण करणे.

४. जलसमृध्द गाव

ग्रामपंचातीची भूमिका

1. पाणी आणि स्वच्छतेकरिता निर्मित साधन संपत्तीचे व्यवस्थापन आणि त्याच्या वापराबाबतचे महत्वाचे पैलूबाबत गावातील लोकांचे प्रबोधन करणे.
2. शाळा आणि अंगणवाडीमध्ये मुलामुलींसाठी स्वतंत्र आणि पुरेशा प्रमाणात तसेच सुस्थितीत स्वच्छता, शुध्द व स्वच्छ पाण्याची सुविधा असल्याची खात्री करणे.
3. सांडपाणी व्यवस्थापन यासाठी उपयुक्त तंत्रज्ञानाचा वापर करणे. उदा. मॅजिक पिट तसेच परसबाग सारखे उपायांचा वापर करणे.
4. परेसा पाणी पुरवठा होण्यासाठी, पिण्यायोग्य पाणी, पाण्यातील घटकांची तपासणी करणा-या आपल्या गावाशी संबंधित संस्थेच्या संपर्कात राहून पाणी गुणवत्ता अबाधित राखणे.
5. गावातील पाणी गुणवत्तेचे सनियंत्रण आणि जलसाठयाची सुरक्षितता राखणे.
6. अस्तित्वातील असलेली आणि नव्याने निर्माण करण्यात येणा-या पाणीपुरवठा संपत्तीची चांगली देखरेख करण्यासाठी आपल्या गावातील लोकांच्या समितीची स्थापना करुन त्यांची क्षमताबांधणी करणे.
7. ग्रामपंचायतीतील भुजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणाने निर्धारित केलेल्या निरीक्षण विहिरीची पातळी जलसुरक्षकामार्फत नोव्हेंबर, जानेवारी, मार्च, मे मध्ये घेणे व सनियंत्रण करणे.
8. आधुनिक शेती आणि पाणीवापर तंत्रज्ञानाला प्रोत्साहन देणे.
9. पिण्याचे पाणी पुरवठा करणा-या मुलभूत सुविधांचा वापर आणि त्याची देखभाल करण्यासाठी नियतकालिक नियोजन करणे.

अल्प खर्च –
विना खर्च उपक्रम

पाणी तपासणीसाठी पाण्याचे नमुने गोळा करणे आणि पाणी तपासणी प्रयोगशाळेत हस्तांतरित करणे.

पिण्याच्या पाण्याचे सर्व स्त्रोत चिन्हांकीत करणे .

पाण्याशी संबंधित समस्यांवर जनजागृती उपक्रम आयोजित करणे.

सर्व घरांमध्ये पिण्याच्या पाण्याची उपलब्धता करणे.

देखभाल दुरूस्तीसाठी प्रत्येक कुटुंबाकडून पाणीपट्टी शुल्क संकलन करणे.

ग्रामपंचायती खालील योजना व संसाधनांचे सहाय्य घेवू शकतील

- जल जीवन मिशन
- राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम
- स्वच्छ भारत मिशन (ग्रामीण)
- महिलांच्या संरक्षण आणि सक्षमीकरणासाठी मिशन
- राष्ट्रीय नदी संवर्धन कार्यक्रम
- नदी खोरे व्यवस्थापन
- राष्ट्रीय गंगा योजना आणि घाट कामे
- राष्ट्रीय जल अभियान
- नद्या जोडणे प्रकल्प
- पूर व्यवस्थापन आणि सीमा क्षेत्र कार्यक्रम

सत्यमेव जयते

- महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी कायदा
- प्रधानमंत्री कृषी सिंचन योजना
- जल संसाधन विकास माहिती प्रणाली
- भूजल व्यवस्थापन आणि नियमन
- राष्ट्रीय जलविज्ञान प्रकल्प
- नैसर्गिक संसाधने आणि परिसंस्थेचे संवर्धन
- पर्यावरणीय धोरण, नियोजन आणि परिणाम मूल्यमापनासाठी निर्णय समर्थन प्रणाली
- ग्रामीण शहरी विकास- रूर्बन

सशक्त पंचायत सतत् विकास

गावाला मदत करू शकणारे घटक

- पाणीपुरवठा योजना चालक
- गवंडी
- महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजने अंतर्गत नोंदणी झालेले अकुशल , कुशल मजूर
- आरोग्य कर्मचारी
- शिक्षक
- पाणी पुरवठा व स्वच्छता आणि इतर शासकीय विभागातील अधिकारी आणि कर्मचारी

- स्वयंसहाय्यता बचत गट
- स्वच्छता दूत
- जलसुरक्षक
- ग्राम, आरोग्य , पोषण , पाणी पुरवठा आणि स्वच्छता समिती
- आरोग्य कर्मचारी
- युवक –युवती
- सेवाभावी संस्था , सामाजिक समूह संघटना
- विविध पाणी समित्या

सशक्त पंचायत सतत् विकास

स्वच्छ आणि हरित गाव
15 जमिनीवरील जीवन
6 शुदध पाणी व स्वच्छता
7 परवडणारी उर्जा
सशक्त पंचायत सतत् विकास
PEDA
14 पाण्याखालील जीवन
13 पर्यावरण कृती
12 जबाबदार उपभोग आणि निर्मिती
पुरुषांसाठी
ग्रामपंचायत सासपडे
झाडे लावा, झाडे जगवा
घंटागाडी

५. स्वच्छ व हरित गाव

आपल्या व भावी पिढीच्या उज्ज्वल भवितव्यासाठी हिरवाईने समृध्द असलेले गाव निर्माण करणे. आपले गाव अपारंपारिक उर्जेचा वापर करणारे, स्वच्छता राखणारे, पर्यावरणाचे रक्षण करणारे आणि हवामानाशी अनुकूल व्यवहार करणारे पर्यावरण स्नेही असावी.

सशक्त पंचायत सतत् विकास

दूरदृष्टी

सशक्त पंचायत सतत् विकास

आपल्या बालकांच्या भविष्यासाठी निसर्गदत्त हिरवेगार, अपारंपारीक उर्जायुक्त, स्वच्छ,पर्यावरण संरक्षक व हवामान पुरक अशा गावाची निर्मिती करणे

स्वच्छ आणि हरित गाव

स्थानिक उद्दिष्ट्ये व लक्ष्य

सशक्त पंचायत सतत् विकास

- 100 % हागणदारीमुक्त गाव
- घनकचरा व सांडपाणी व्यवस्थापन
- अपारंपारीक उर्जास्त्रोतांचा 100 % वापर
- वृक्षारोपण व रोपवाटीकेद्वारे हिरवळीची निर्मीती

स्वच्छ आणि हरित गाव

स्थानिक उद्दीष्ट्ये व लक्ष्य

- जळावू लाकडांच्या वापरात कपात
- वीज , घरगुती उपकरणं, स्वयंपाक व सिंचनासाठी सर्वांना खात्रीशीर वीज उपलब्धता
- जैवविविधता व परिसंस्थेचे संवर्धन व देखभाल सुनिश्चीत करणे

स्वच्छ आणि हरित गाव

सशक्त पंचायत सतत् विकास

५. स्वच्छ व हरित गाव

ग्रामपंचायतीची भूमिका

1. ग्रामपंचायतीच्या आवारात तसेच बाजार व इतर सार्वजनिक ठिकाणी असलेल्या शौचालयांची नियमित देखभाल करणे.
2. सौर उर्जेच्या वापरास प्रोत्साहन देणे.
3. विजेचे कार्यक्षम वितरण करणे.
4. घनकचरा व सांडपाणी व्यवस्थापनाची प्रभावी व्यवस्था
5. स्थानिक जलस्त्रोताचा वापर
6. उंच उताराचा भाग, नापिक जमीन व इतर सामान्य जमिनी तसेच रस्त्याच्या दुतर्फा नैसर्गिक वनस्पतींची लागवड करणे.
7. जंगले पाणवठे, वनराई उपवने आदी नैसर्गिक संसाधनाचे समुदाय आधारित व्यवस्थापन
8. सेंद्रिय शेती व मासेमारीस प्रोत्साहन देणे.
9. मत्सपालनासाठी समुदाय तलावांना प्रोत्साहित करणे.
10. नैसर्गिक संवर्धनासाठी तयार केलेल्या ग्राम समिती, कार्य समितीस सक्षम करणे.
11. एकेरी (सिंगल युज) प्लास्टिक वापरास बंदी घालणे.

ग्रामपंचायतींसाठी उपलब्ध संसाधने :

सशक्त पंचायत सतत् विकास

राष्ट्रीय नदी संवर्धन कार्यक्रम
प्रधानमंत्री कृषि सिचन योजना.
राष्ट्रीय जल मिशन.
नदी जोड प्रकल्प.
महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना
दिन दयाळ उपाध्याय ग्राम ज्योती योजना
स्वच्छ भारत मिशन राष्ट्रीय वनीकरण कार्यक्रम.
एकात्मिक पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रम.
राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम.
ग्रीड कनेक्टेड सोलर रुफटॉप कार्यक्रम.
सौर उद्यान विकास.
प्रधानमंत्री कुसूम योजना
राष्ट्रीय बायोगॅस व खत व्यवस्थापन कार्यक्रम
हरित भारत अभियान
15 वा वित्त आयोग निधी
राज्य वित्त आयोग निधी

सत्यमेव जयते

स्वच्छ आणि हरित गाव

गावाला मदत करू शकणारे घटक

सशक्त पंचायत सतत् विकास

- कृषि विभाग
- कृषि विज्ञान केंद्र
- महसुल विभाग
- विद्युत, अपारंपारीक उर्जास्त्रोत, ग्रामीण विकास ,नागरी पुरवठा आदी शासकीय विभाग
- पर्यटन विभाग
- शैक्षणिक संस्था
- तांत्रीक व शैक्षणिक संस्था जसे की, आयटीआय, तंत्रनिकेतन व संशोधन संस्था
- प्रदुषण नियंत्रण मंडळ

- स्वयंसहाय्यता गट.
- आरोग्य व स्वच्छता कर्मचारी .
- पाणी पुरवठा योजनेचे संचालक.
- स्वच्छता दूत.
- पर्यावरणतज्ञ
- मनरेगा नोंदणी
- गवंडी, पारंपारीक शेतकरी, मजूर
- अशासकीय संस्था

सशक्त पंचायत सतत् विकास

1 गरीबी निर्मुलन

2 उपासमारीमुक्त

11 शाश्वत शहरे आणि समुदाय

9 उदयोगजकता, नाविण्यापूर्णक आणि संसाधने

4 दर्जेदार शिक्षण

6 शुदध पाणी व स्वच्छता

5 लिंग समभाव

पायाभूत सुविधा असलेले स्वयंपूर्ण गाव

दूरदृष्टी: स्वयंपूर्ण पायाभूत सुविधा साध्य करणे आणि सर्वांना पुरेशी, सुरक्षित आणि परवडणारी घरे आणि मूलभूत सुविधा मिळत असल्याची खात्री करणे .

स्थानिक उद्दिष्टे आणि लक्ष्य

सशक्त पंचायत सतत् विकास

पथदिवे

वैयक्तिक घरगुती शौचालय

प्रत्येक घरासाठी कार्यरत नळ कनेक्शन

ग्रामीण घरकुल योजना

स्वयंपूर्ण पायाभूत सुविधा

स्थानिक उद्दिष्टे आणि लक्ष्य

बसस्थानक

अंगणवाडी केंद्र

दोन गावांना जोडणारे पुल

ग्रामपंचायत भवन

स्वयंपूर्ण पायाभूत सुविधा

सशक्त पंचायत सतत् विकास

स्थानिक उद्दिष्टे आणि लक्ष्य

- क्रिडांगण
- पिण्याचे पाणी-शौचालय-शाळांसाठी
- दर्जेदार पायाभूत सुविधा- अंगणवाडी, प्राथमिक शाळा, आरोग्य केंद्र,नागरी सुविधा केंद्र इत्यादी
- स्वच्छ रस्ते, सौर पथदिवे, वृक्ष लागवड व सर्वांसाठी पक्के घर
- बंदीस्त गटार प्रणालीचा वापर व सांडपाणी व्यवस्थापनाची खात्री करणे

स्वयंपूर्ण पायाभूत सुविधा

६. पायाभूत सुविधायुक्त स्वयंपूर्ण गाव

ग्रामपंचायतीची भूमिका

1. पाण्याची गरज व शाश्वत नळ पाणीपुरवठा
2. गावात निर्माण होणा-या ओला सुका कच-याचे वर्गीकरण व व्यवस्थापन
3. प्रत्येक शाळेत, अंगणवाडीमध्ये आणि सार्वजनिक ठिकाणी शौचालय असणे व ती वापरात असण्याची खात्री करणे.
4. गावात निर्माण झालेल्या मालमत्तेचे स्थानिक समितीद्वारे व्यवस्थापन व देखाभाल करणे.
5. सहभागी सर्वेक्षणाद्वारे पायाभूत सुविधांच्या गरजांचे मुल्यमापन करणे.
6. गावात पाणी आणि स्वच्छतागृहांसाठी निर्मित मालमत्तांचे संरक्षण करण्याबाबत लोकांमध्ये जागरुकता निर्माण करणे/प्रबोधन करणे.
7. आपले गाव पायाभूत सुविधांनी स्वयंपूर्ण करण्यासाठी गावाला आवश्यक असलेल्या नेमक्या सुविधांची गावात निवड करणे.

सशक्त पंचायत सतत् विकास

ग्राम पंचायतींसाठी उपलब्ध संसाधने

- महात्मा गांधी रोजगार हमी योजना
- प्रधान मंत्री ग्रामसडक योजना
- प्रधानमंत्री आवास योजना (ग्रामीण)
- जलजीवन मिशन
- स्वच्छ भारत मिशन(ग्रामीण)
- श्यामा प्रसाद मुखर्जी ग्रामीण शहरी (रूर्बन) योजना.
- दुर्गम क्षेत्रासाठी भागासाठी विशेष रस्ते योजना
- राष्ट्रीय हातमाग विकास कार्यक्रम
- राष्ट्रीय ग्रामीण उपजिवीका अभियान
- सौर उदयानांचा विकास
- समग्र शिक्षा
- 15 वा वित्त आयोगा अनुदान
- राज्य वित्त आयोग अनुदान
- पंतप्रधान किसान विकास योजना
- पंचायतीचे स्वत: चे उत्पन्न
- डेअरी उदयोजकता विकास योजना

सत्यमेव जयते

सशक्त पंचायत सतत् विकास

गावाला मदत करू शकणारे घटक

आशा कार्यकर्ती
आरोग्य सेवक
अंगणवाडी कार्यकर्ती
कृषी सहाय्यक
गावपातळीवरील कार्यकर्ते
जलसुरक्षक
साक्षरता स्वयंसेवक आणि शिक्षक
महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण उपजिवीका अभियान उमेद समुह संसाधन व्यक्ती
बँक अधिकारी कर्मचारी
शासकीय विभाग आणि यंत्रणा

सशक्त पंचायत सतत् विकास

- ग्राम रोजगार सेवक
- सामाजिक कार्यकर्ते
- शाळा व्यवस्थापन समिती
- स्वयं सहायता बचत गट
- खाजगी क्षेत्र
- अशासकीय संस्था
- स्थानिक तज्ञ व्यक्ती

सशक्त पंचायत सतत् विकास

पायाभूत सुविधांमुळे गावाचे चांगले स्वरूप निर्माण होते आणि गावातील जीवन प्रगतीच्या एका विशिष्ट मार्गाने चालू ठेवता येते .

10 विषमता निर्मुलन

1 गरीबी निर्मुलन

2 उपासमारीमुक्त

सशक्त पंचायत सतत् विकास

सामाजिक दृष्टया सुरक्षित व सामाजिक न्याय गाव

16 शांतता, न्याय आणि सक्षम संस्था

5 लिंग समभाव

दूरदृष्टी

सशक्त पंचायत सतत् विकास

गावातील प्रत्येक व्यक्तीची काळजी घेतली जाते याची भावना गावकऱ्यांमध्ये निर्माण करणे आणि सर्व व्यक्ती सामाजिक सुरक्षा व्यवस्थेंतर्गत सुरक्षित असल्याबाबत खात्री करणे

- अन्न सुरक्षा
- आरोग्य, शिक्षण आणि स्वच्छता
- रोजगार
- पायाभूत सुविधा
- सामाजिक सुरक्षा

सामाजिकदृष्ट्या सुरक्षित व सामाजिक न्याय गाव

स्थानिक उद्दिष्टे आणि लक्ष्ये

- गरिब व वंचित जनतेचे जीवनमान सुधारणे.
- सामाजिक संरक्षण विषयक योजनांची खात्री करणे.
- एकात्मिक बालविकास सेवा प्रकल्पांतर्गत मुले आणि गर्भवती महिलांची नोंदणी.
- उत्पादक रोजगार उपलब्ध करुन देणे.
- योग्य पायाभूत सुविधा निर्माण करणे
- असमानता आणि सर्व प्रकारचे भेदभाव निर्मुलन

सशक्त पंचायत सतत् विकास

सशक्त पंचायत सतत् विकास

७. सामाजिकदृष्टया सुरक्षित व सामाजिक न्याय गाव

ग्रामपंचायतीची भूमिका

- सार्वजनिक वितरण प्रणालीमध्ये नाव नोंदणीकरिता मार्गदर्शन करणे.
- गरिब, निराधार आणि दुर्बल घटक ठरविण्यासाठी निकष विकसित करणे.
- गरिब, निराधार आणि दुर्बल घटकांच्या विकासासाठी विविध योजनांच्या माहितीची प्रचार करणे.
- सेवासंबंधी सनियंत्रण करणे.
- प्रतिसादात्मक, सर्वसमावेशक आणि सहभागी प्रतिनिधीत्व सुनिश्चित करण्यासाठी ग्रामसभा सक्षम करणे.
- नागरिकांना सर्व सेवा वेळेवर मिळत असल्याची खात्री करणे.
- दिव्यांग व्यक्तींसाठी पुनर्वसनाची योजना तयार करणे.
- महिला व मुलींसाठी सुरक्षित वातावरण तयार करणे.
- पिडीतांच्या पुरर्वसनाला पाठिंबा देणे आणि दोषींवर कायदेशीर कारवाई करणे.
- सर्वसमावेशक आणि दर्जेदार शिक्षण विषयी खात्री करणे.
- शाळा आणि आरोग्य केंद्रांमध्ये दर्जेदार पायाभुत सुविधा विषयी खात्री करणे.
- समान कामाच्या संधीची खात्री करणे.
- रोजगार निर्मितीची सुविधा सुलभ करणे.

अल्प खर्च व विना खर्च उपक्रम राबविणारे गाव

पारदर्शकतेसाठी माहितीचे सक्रिय प्रकटीकरण

विविध सामाजिक सुरक्षा योजनांबाबत जनजागृती मोहीम

ग्रामीण प्रशासनाच्या प्रभावी विकेंद्रीकरणासाठी ग्रामसभांचे आयोजन

सशक्त पंचायत सतत् विकास

सर्व दुर्बल घटकांना योग्य लाभ मिळण्याची खात्री करणे

सामाजिकदृष्टया सुरक्षित व सामाजिक न्याय गाव

कमी खर्च व विना खर्च उपक्रम राबविणारे गाव

सशक्त पंचायत सतत् विकास

महिला आणि मुलांच्या हक्कांबाबत वत्कृत्व स्पर्धा , जागरूकता मोहीम व प्रभात फेरी आयोजन

दिव्यांग व्यक्तीला आधार

बचत गटाची निर्मिती आणि उपजीविकेसाठी उद्योजकता व कौशल्य विकास प्रशिक्षणाचे आयोजन

सामाजिकदृष्टया सुरक्षित व सामाजिक न्याय गाव

ग्रामपंचायतींना खालील योजना व संसाधनांचे सहाय्य होऊ शकेल

सशक्त पंचायत सतत् विकास

- प्रधान मंत्री श्रम योगी मान-धन
- राष्ट्रीय सामाजिक सहाय्य कार्यक्रम
- महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी कायदा
- दीनदयाल अंत्योदय योजना महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण उपजीविका अभियान
- प्रधानमंत्री रोजगार प्रोत्साहन योजना
- रोजगार प्रोत्साहन योजना
- राष्ट्रीय करिअर सेवा
- पंतप्रधान रोजगार निर्मिती कार्यक्रम आणि इतर अर्थ सहाय योजना
- प्रधानमंत्री मुद्रा योजना महिला हेल्पलाइन
- चाइल्डलाइन 1098
- एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना
- समग्र शिक्षा अभियान
- एक खिडकी योजना
- एकात्मिक बाल संरक्षण योजना
- पोषण अभियान
- बेटी बचाओ - बेटी पढाओ
- अनुसूचित जाती आणि इतर मागासवर्गीयांसाठी प्रशिक्षण, मार्गदर्शन आणि शिष्यवृत्ती
- विमुक्त भटक्या जमातींच्या शैक्षणिक आणि आर्थिक विकासासाठी योजना.
- आदिवासी समाजाच्या विकासासाठी एकत्रिकृत योजना .
- अल्पसंख्याक समाजाच्या विकासासाठी एकत्रिकृत योजना.

सत्यमेव जयते

गावाला मदत करू शकणारे घटक

सशक्त पंचायत सतत् विकास

- साक्षरता स्वयंसेवक
- आशा कार्यकर्ती
- आरोग्य कर्मचारी
- वैद्यकीय अधिकारी
- शिक्षक
- अंगणवाडी कार्यकर्ती
- महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण उपजीविका अभियान (उमेद) - समुदाय संसाधन व्यक्ती
- विविध शासकीय विभाग आणि यंत्रणा यांच्या विविध विकास योजना
- सामाजिक न्याय विभाग
- पोलीस/गृह विभाग

- ग्रामस्तरीय बाल संरक्षण समिती
- ग्रामस्तरीय आरोग्य, पोषण, पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती
- स्वयंसहाय्यता बचत गट
- ग्राम रोजगारसेवक
- सामाजिक कार्यकर्ते,
- पालक शिक्षक समिती ,
- शाळा व्यवस्थापन समिती
- स्थानिक तज्ज्ञ व्यक्ती
- युवक-युवती
- स्वयंसेवी संस्था

सशक्त पंचायत सतत् विकास

- **दयाळू पणा व काळजी घेण्याची एखादी कृती एखादया व्यक्तीचे जीवन बदलते**

16 शांतता, न्याय आणि सक्षम संस्था

सुशासन युक्त गाव

दूरदृष्टी: विविध योजनांच्या अंतर्गत विकासाचे फायदे सुनिश्चित करणे आणि ग्रामपंचायती मधील सर्व रहिवाशांना सुशासनाच्या माध्यमातून जबाबदार सेवा वितरणाची हमी देणे

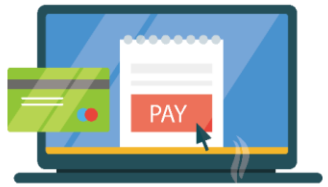

सशक्त पंचायत सतत् विकास

eGramSwaraj
Simplified Work Based Accounting Application for Panchayati Raj

AUDITONLINE
Facilitating Audit in Government

स्थानिक उद्दिष्टये आणि लक्ष्ये

तंत्रज्ञान

सांघिक काम

सुशासनाचा आधारस्तंभ

कालमर्यादा

परिवर्तन

पारदर्शकता

सुशासन युक्त गाव

सशक्त पंचायत सतत् विकास

सशक्त पंचायत सतत् विकास

८. सुशासनयुक्त गाव

ग्रामपंचायतीची भूमिका

1. ग्राम सचिवालय, शासकीय उपक्रमांचे केंद्र
2. प्रशासकीय काम, सेवा वितरण,सामुहिक सुविधा सेवा केंद्र, इतर शासकीय विभागांचा समन्वय
3. ई-शासन आणि माहिती आणि प्रसारण तंत्रज्ञान साहित्य
4. माहितीचे आदान प्रदान करण्यासाठी माहिती तंत्रज्ञानाच्या वापराद्वारे प्रभावीपणे सेवा प्रदान करणे.
5. क्षमता बांधणी प्रशिक्षणाचे आयोजन करणे.
6. वेळेवर सेवा पुरविणे.
7. स्थानिक कुशल/अर्ध कुशल युवकांच्या सेवा उपयोगात आणणे.
8. ग्राम समित्यांचे बळकटीकरण
9. इतर योजना व समित्यांसोबत स्थायी समित्यांचे अभिसरण

सशक्त पंचायत सतत् विकास

८. सुशासनयुक्त गाव

ग्रामपंचायतीची भूमिका

१०. नागरिकांच्या सनदेची प्रभावी अंमलबजावणी करुन लोकांना सेवा देणे.
११.प्रभावी तक्रार निवारण यंत्रणा विकसित करणे.
१२. लोकसहभागीय संकल्प आधारित ग्रामपंचायत विकास आराखडा
१३. लोकसहभागातून सर्वांगीण पंचायत विकास आराखडा तयार करणे.
१४. आराखडयात सामाजिक, आर्थिक, पर्यावरणीय घटकांचा समावेश करणे.
१५. आराखडयास ग्रामसभेमध्ये मान्यता घेणे.
१६. गावाबाहेरील संसाधने मिळवणे.
१७. कंपन्यांची सामाजिक जबाबदारी (सीएसआर)
१८. विविध संस्था, स्वयंसेवी संस्था

ग्राम पंचायती संसाधने शोधू शकतात

सशक्त पंचायत सतत् विकास

- राष्ट्रीय ग्राम स्वराज अभियान
- 15 व्या वित्त आयोगाचे अनुदान
- राज्य वित्त आयोग अनुदान
- दीनदयाळ अंत्योदय योजना
- महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना
- दीनदयाळ उपाध्याय ग्रामीण कौशल्य योजना
- राज्य गरीबी निर्मूलन मिशन
- राष्ट्रीय सामाजिक सहाय्य कार्यक्रम
- प्रधानमंत्री आवास योजना
- सार्वजनिक वितरण प्रणाली
- राष्ट्रीय स्वास्थ्य विमा योजना
- स्वच्छ भारत मिशन
- जल जीवन मिशन
- दीनदयाळ उपाध्याय ग्राम ज्योती योजना
- आरोग्य, पोषण, कृषी, पशुसंवर्धन, फलोत्पादन आणि उपजीविका यांवर राज्य पुरस्कृत योजना आणि कार्यक्रम

गावाला मदत करू शकणारे घटक.

- अंगणवाडी कार्यकर्ती
- ग्राम रोजगार सेवक.
- साक्षरता स्वयंसेवक आणि शिक्षक.
- आशा कार्यकर्ती
- ग्रामस्तरीय सामाजिक लेखा परीक्षक.
- महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण उपजीविका अभियान (उमेद) समुदाय संसाधन व्यक्ती .
- जिल्हा परिषद, पंचायत समितीचे अधिकारी.
- पशुधन विकास अधिकारी कर्मचारी.
- विविध विभागांचे अधिकारी.

- स्वयं-सहायता बचत गट (SHGs)
- ग्रामपंचायत स्तरावरील महासंघ
- ग्राम आरोग्य पोषण पाणी पुरवठा व, स्वच्छता समिती
- विविध ग्राम विकास समित्या

सशक्त पंचायत सतत् विकास

सशक्त पंचायत सतत् विकास

प्रशासन व जनता या दोघांच्या जबाबदारी घेण्याच्या क्षमतेवर सुशासन अवलंबून असते.

लिंग समभाव पोषक गाव
1 गरीबी निर्मुलन
2 उपासमारीमुक्त
3 सुदृढ आरोग्य
4 दर्जेदार शिक्षण
5 लिंग समभाव
6 शुद्ध पाणी व स्वच्छता
7 परवडणारी उर्जा
8 सन्मानजनक रोजगारआणि आर्थीक विकास
9 उदयोगजकता, नाविण्यापूर्णक आणि संसाधने
10 विषमता निर्मुलन
16 शांतता, न्याय आणि सक्षम संस्था
SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

९. लिंग समभाव पोषक गाव

लिंग समभाव निर्माण करण्यासाठी, महिला व मुलींना समान संधी व सुरक्षित वातावरण उपलब्ध करुन देणे.

सशक्त पंचायत सतत् विकास

दूरदृष्टी: लिंग समभाव निर्माण करण्यासाठी, महिला व मुलींना समान संधी व सुरक्षित वातावरण उपलब्ध करून देणे.

सशक्त पंचायत सतत् विकास

लिंग समभाव पोषक गाव

स्थानिक उद्दिष्टे आणि लक्ष्ये

- सर्व सार्वजनिक आणि खाजगी क्षेत्रात महिलांच्या सुरक्षिततेची हमी घेणे
- सामाजिक-राजकीय, आर्थिक उपक्रमांमध्ये महिलांचा सहभाग आणि समुदाय-आधारित संस्थांमध्ये सहभाग वाढवणे.
- महिलांना समान रोजगारासाठी समान वेतन देणे
- महिला व मुलींवरील अत्याचार होणार नाहीत याची दक्षता घेणे.

सशक्त पंचायत सतत विकास

लिंग समभाव पोषक गाव

स्थानिक लक्ष आणि ध्येय

- पाच वर्षांखालील सर्व मुलींना दर्जेदार पौष्टिक आहाराची खात्री करणे.
- महिलांसाठी बँकिंग सेवा सुकर करणे.
- मातामृत्यूचे प्रमाण शून्य करणे.
- मुलींची १००% पटनोंदणी आणि शाळेत उपस्थिती कायम ठेवण्यासाठी पोषक वातावरण तयार करणे

सशक्त पंचायत सतत् विकास

९. लिंग समभाव पोषक गाव

सशक्त पंचायत सतत् विकास

ग्रामपंचायतीची भूमिका

१.ग्रामपंचातीमध्ये महिला सभा आयोजित केल्या जातील याची खात्री करणे.

२. ग्रामसभेत महिलांच्या सहभागास प्रोत्साहन देणे.

३. महिलांसाठी सुरक्षित वातावरणाची खात्री करणे.

४. महिला आणि मुलींमध्ये उत्तम आरोग्याबाबत जागरुकता निर्माण करणे व चांगल्या आरोग्य सुविधा प्रदान करणे.

५. सर्व विकास कार्यक्रमांच्या अंमलबजावणीत महिलांना समानसंधी सुनिश्चित करणे.

६. गर्भवती महिलांना, पाच वर्षाखालील मुलींना आणि किशोरवयीन मुलींना दर्जेदार पौष्टिक आहार उपलब्ध होईल याची खात्री करणे.

७. सर्व मुलींना मोफत, समतुल्य आणि दर्जेदार प्राथमिक आणि माध्यमिक शिक्षण पूर्ण करतील याची खात्री करणे.

९. लिंग समभाव पोषक गाव

ग्रामपंचायतीची भूमिका

८. स्वयंसहायता गटांमध्ये गरीब महिलांची नाव नोंदणी करणे आणि आर्थिक विकासाच्या उपक्रमांसाठी संधी निर्माण करणे.

९. सर्व महिलांना परवडणा-या आणि दर्जेदार तांत्रिक आणि व्यावसायिक शिक्षणासाठी समान संधी उपलब्ध करणे.

१०. महिलांच्या विकासासाठी अर्थसंकल्पात पुरेसा निधी राखुन ठेवणे.

११. समान कामासाठी समान वेतन सुनिश्चित करणे.

सशक्त पंचायत सतत् विकास

अल्प खर्च व विना खर्च उपक्रम

मोफत आरोग्य शिबिराचे आयोजन

स्वयं सहाय्यता गटांना अल्प कर्जासाठी बँकर्सची मोहीम

विद्यार्थ्यांना पुस्तकांचे मोफत वाटप

लिंग समभाव पोषक गाव

सशक्त पंचायत सतत् विकास

अल्प खर्च व विना खर्च उपक्रम

सशक्त पंचायत सतत् विकास

महिला आणि बाल विकासाच्या विविध समस्यांवर जनजागृती शिबिर आयोजित करणे

महिलांसाठी कायदेविषयक तरतुदीबाबत जनजागृती शिबिराचे आयोजन

लिंग समभाव पोषक गाव

अल्प खर्च व विना खर्च उपक्रम

स्वच्छ भारत मिशन-मोहीम

सामाजिक संदेश भिंतीवर लिहिणे

महिला सभा आयोजित करणे

सशक्त पंचायत सतत् विकास

लिंग समभाव पोषक गाव

ग्रामपंचायती खालील योजना व संसाधनांचे सहाय्य घेवू शकतील

सशक्त पंचायत सतत् विकास

- राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी कायदा, 2005
- मिशन वात्सल्य
- मिशन शक्ती
- किशोरी शक्ती योजना
- मिशन पोशन २.०
- महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण उपजीविका अभियान-उमेद
- राष्ट्रीय आरोग्य अभियान
- बेटी बचाओ बेटी पढाओ
- समग्र शिक्षा
- प्रधान मंत्री महिला शक्ती केंद्र
- उज्ज्वला
- एक खिडकी योजना
- निर्भया1098, महिला हेल्पलाइन, स्वाधार गृह
- प्रधानमंत्री मातृ वंदना योजना
- एक छत्री- एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना
- प्रशिक्षण आणि रोजगार कार्यक्रमासाठी समर्थन
- माध्यमिक शिक्षणासाठी मुलींना प्रोत्साहन देण्यासाठी राष्ट्रीय योजना
- प्रगती (तांत्रिक शिक्षण उपक्रमात मुलींच्या प्रगतीसाठी सहाय्य प्रदान करणे)
- एकात्मिक बाल संरक्षण योजना

गावाला मदत करू शकणारे घटक

- अंगणवाडी कार्यकर्ती
- आरोग्य कर्मचारी
- आशा कार्यकर्ती
- मान्यताप्राप्त सामाजिक आरोग्य कार्यकर्ते
- महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण उपजीविका अभियान उमेद – समुह संसाधन व्यक्ती
- साक्षरता स्वयंसेवक
- कृषी, सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम अधिकारी/ कर्मचारी - उद्योग मंत्रालय, एकात्मिक बाल विकास सेवा पर्यवेक्षक, महिला आणि बाल विकास विभागाचे अधिकारी व इतर विभागाचे अधिकारी –कर्मचारी
- पोलीस आणि कायदेशीर मदत
- अशासकीय संस्था आणि इतर संस्था

स्वयं सहाय्यता बचत गट
ग्रामस्तरीय संघटना जसे पंचायत स्तर आणि क्लस्टर फेडरेशन
ग्राम शिक्षण समिती
शिक्षक
शाळा व्यवस्थापन समित्या
गाव पातळीवरील बाल संरक्षण समित्या
ग्राम आरोग्य, पोषण, पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती

यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवता:,
यात्रातस्तु न पूज्यन्ते सर्वाः तत्र अपलाः क्रियाः
...धर्मशास्त्र

सशक्त पंचायत सतत् विकास

जिथे स्त्रियांचा सन्मान केला जातो आणि आदर केला जातो, तिथे सर्व प्रकारचे दिव्यत्व आणि विपुलता फुलते,
जिथे महिलांचा आदर केला जात नाही, तिथे सर्व कृतींचे समर्थन केले जात नाही आणि त्या कृती फलदायी ठरत नाहीत.

सशक्त पंचायत सतत् विकास

Thank you !